

Kolaříková, Veronika

Národní identita, rámcové vzdělávací programy a edukační realita muzea : dispozitivní analýza

Museologica Brunensia. 2021, vol. 10, iss. 2, pp. 44-63

ISSN 1805-4722 (print); ISSN 2464-5362 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/MuB2021-2-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144834>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

STUDIE/ARTICLES

NÁRODNÍ IDENTITA, RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY A EDUKAČNÍ REALITA MUZEA: DISPOZITIVNÍ ANALÝZA

VERONIKA KOLAŘÍKOVÁ

<https://doi.org/10.5817/MuB2021-2-4>

ABSTRAKT/ABSTRACT:

Studie prezentuje výzkumná zjištění vztahující se k edukační rovině expozice Encyklopedie Slezska Slezského zemského muzea v Opavě ve vztahu k tématu české národní identity. Edukační realita je přítom ve výzkumu zastoupena sejetím expozice a jejích exponátů s rámcovými vzdělávacími programy pro základní školy, které demonstrují státní společenský diskurz v oblasti vzdělávání. Metodologie případové studie byla založena na dispozitivní analýze, jejíž součástí byla i analýza materializací, tedy konkrétních exponátů vztahujících se k české národní identitě.

Vzhledem ke svému cíli se studie také zamýšlí nad vztahem muzejní edukace k rámcovým vzdělávacím programům, které jsou běžnou realitou škol, a tak i dokumentem, se kterým může být pro muzejní edukátory přínosné se obeznámit.

National identity, framework education programmes and museum education reality: dispositive analysis

The study presents research results concerning the educational aspect of the permanent exhibition Encyclopaedia of Silesia in the Silesian Museum in Opava in relation to the issue of Czech national identity. Education reality is represented by the interconnection of the exhibition and exhibits with the framework

education programmes for primary schools, which demonstrate the state social discourse in the field of education. Methodology of the case study was based on a dispositive analysis, which comprised a materialisation analysis, i.e. analysis of particular exhibits related to Czech national identity. Regarding the research objective, the study also concentrates on the relationship between museum education and framework education programmes commonly used in schools, including a document, which the museum educators should be familiar with.

KLÍČOVÁ SLOVA/KEYWORDS:

národní identita – muzejní expozice – dispozitivní analýza – rámcový vzdělávací program – muzejní edukace
National identity – museum exhibition – dispositive analysis – framework education programme – museum education

Národní identita je dnes na poli sociálních věd hojně diskutovaným tématem, které se nevyhýbá ani prostředí muzeí, jež byla s touto identitou od 19. století silně spjata. Nacionalismus a národní identity se dnes jako sociální fenomény s ohledem na dřívější i současné konflikty, které se v jejich duchu v minulosti odehrály a někde stále odehrávají, pod taktom sociálních změn i vlivem současného paradigmatu interkulturalismu,

neustále promýšlejí a diskutují. Obecně lze shrnout, že od 19. století se nazírání na tyto fenomény proměnilo a výrazně problematizovalo. Spolu s tím se proměnilo také nahlížení na současná muzea a jejich roli ve společnosti. I přes všechny společenské změny ale zůstávají národní identity pro lidi žijící v našich historicko-kulturních podmínkách důležité. Stejně tak si respekt ve společnosti a s ním částečně související normativní funkci udržují i muzea, která národním identitám stále věnují pozornost a prostor ve svých expozicích.

Vypořádat se s fenoménem národní identity v rámci expozice je ale úloha nesnadná. A to obzvláště v dnešní době, kdy se od muzeí očekává, že se se všemi postmoderními proměnami a z nich vyplývajícími požadavky nějak vypořádají. Na jednu stranu společnost očekává dynamickou proměnu muzeí, jejich schopnost flexibilně reagovat na společenské změny, rozvoj nejen technologický, ale i koncepční, rozmach role edukační a potažmo i role sociální, která v sobě zahrnuje i orientaci na místní komunitu a spolupráci s ní. Na druhou stranu jsou muzea stále především paměťovými institucemi, jejichž hlavní úlohou zůstává uchovávat sbírky a paměti. Na tu se ale mohou různí sociální aktéři dívat odlišně, a proto je její prezentace v takové podobě, aby se „zavděčila všem“ nelehkým až

neréálným úkolem. Avšak zavděčit se všem ani není hlavním cílem muzejní prezentace, ačkoli snaha muzeí přitáhnout do svých prostor četné návštěvníky, kteří budou spokojeně odcházet a vracet se je samozřejmě pochopitelná. Spíše než honba za návštěvníky by ale měla být klíčová snaha o tvorbu kvalitních expozic, které budou odpovídat společenským potřebám návštěvníků, ať už se jedná o místní obyvatele, tak i širší skupiny – obyvatele regionu, státu či turisty.

V rámci studie náš okruh zájmu zúžíme a pozornost budeme věnovat edukační rovině expozice, která se vztahuje ke konceptu české národní identity ve vztahu k návštěvníkům přicházejících do muzea v rámci školních návštěv. Pozornost věnovaná žákům je důležitá. Jsou to totiž žáci, kteří tvoří častou návštěvníckou skupinu muzeí, která se školám v dnešní době snaží nabídnout rozmanitou nabídku edukačních aktivit. Využití muzejní edukační nabídky může být pro učitele užitečné a pro žáky obohacující. Mimoto může být znalost muzejního edukačního prostředí přínosná i pro sociální vědce. Není to totiž jen rodina a škola, která vzdělává a vychovává současnou mladou generaci, která jednou bude ovlivňovat podobu společnosti. Jsou to i další instituce, mezi kterými mají muzea své nezastupitelné místo. Muzea ze své podstaty státních institucí zrcadlí aktuální společenské diskurzy týkající se oblasti edukace i podoby společnosti a její identity a právě tento fakt z nich činí zajímavé objekty výzkumné pozornosti a tak i zdroje důležitých výzkumných zjištění.

Cílem předkládané studie je představit výzkumná zjištění týkající se vztahu expozice související s tématem české národní identity k rámcovým vzdělávacím programům pro základní vzdělávání, které prezentují státní

rovinu edukační reality žáků základních škol. Jejich vztah bude demonstrován na příkladu případové studie zahrnující analýzu expozice Encyklopedie Slezska Slezského zemského muzea v Opavě. Studie nejprve nastíní vztah muzejní edukace ke škole a k rámcovým vzdělávacím programům, potom představí metodologii výzkumu a stěžejní část se bude věnovat představení výzkumných zjištění a jejich diskuzi.

1. MUZEJNÍ EDUKACE A JEJÍ VZTAH KE ŠKOLE A RÁMCOVÝM VZDĚLÁVACÍM PROGRAMŮM

Moderní muzea jsou dnes se vzdělávací rolí neodmyslitelně spjaty, což dokazují mnohé definice muzeí, které se stále více orientují na vzdělávací funkci. Jako příklad George Hein,¹ jeden z předních představitelů současné muzejní pedagogiky, uvádí definici Mezinárodní rady muzeí ICOM, podle níž lze muzea chápat jako neziskové, stálé a veřejnosti otevřené instituce, které fungují ve službách společnosti a jejího vývoje a získávají, uchovávají, zkoumají, sdělují a vystavují hmotné doklady o lidech a jejich prostředí, a to za účelem studia, vzdělávání a zábavy. Dle autora je vzdělávání sociální službou, kterou muzea jako veřejné instituce poskytují. Vzdělávání v prostředí muzea už přitom není nahodilým jevem, jako tomu bylo dříve, nýbrž je cílenou a organizovanou aktivitou vykonávanou odborníky na vzdělávání. Zároveň už se nejedná jen o neformální učení probíhající v rámci volného času návštěvníka, nýbrž dnes muzea stále více zasahují také do formálního vzdělávání a to v rámci spolupráce se školami a školními

třídami, kterým muzea nabízejí rozmanité formy edukace.

Edukační aktivity muzeí jsou běžnou součástí také českého prostředí, ve kterém se muzejně edukační aktivity stále rozšiřují. Podoba a cíle muzejně edukačních aktivit mohou být různorodé a mohou být zacíleny na široké spektrum návštěvníků. Nejčastěji však bývají zaměřeny na děti a mládež. Podle Metodického centra muzejní pedagogiky² jsou to totiž právě děti a mladiství, kteří „tvoří největší skupinu muzejních návštěvníků.“ Vzhledem k časté zaměřenosti muzeí na dětské návštěvníky se otevírá prostor pro spolupráci muzea se školou, neboť právě žáci škol jsou těmi návštěvníky, kteří se s cílenou edukací ve svém každodenním životě setkávají a pro které tak může být edukace v muzeu zcela přirozenou a obohacující součástí edukační reality.

Muzeum nemá za úkol duplikovat školu, spíše je jeho cílem v případě školních návštěv školní výuku podpořit a doplnit za pomoci odlišných vzdělávacích metod a forem, jejichž cílem je všestranný rozvoj poznání.³ Muzea mohou školám a jejich žákům nabídnout nejen vědecké edukační zázemí, ale především konkrétní ukázky v podobě autentických muzejních exponátů, které prezentují specifickou muzejní, ale i sociální realitu, a kterými škola sama nedisponuje. Práce s exponáty je pro muzejní edukaci klíčová. Exponáty jsou pro muzejní edukaci zásadní hned v několika ohledech. Jsou totiž obdařeny tzv. muzealitou,

² Metodické centrum muzejní pedagogiky. „Děti a mládež“ [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, 2021 [cit. 2021-11-26]. Dostupné z [www: <http://www.mcmp.cz/o-nas/projekty/deti-a-mladez/>](http://www.mcmp.cz/o-nas/projekty/deti-a-mladez/).

³ Hein (1998) in SAVICKE, Jolita a Palmira JUCEVIČIENĚ. Educating Pupils in Museums: Possibilities for Forming Personal Learning Environments. *Social Sciences*, 2012, roč. 78, č. 4, s. 75–83.

¹ HEIN, George E. Museum Education. In MACDONALD, Sharon (ed.). *A Companion to Museum Studies*. Malden: Blackwell Publishing, 2006, s. 340–352.

tedy nejen informační hodnotou, díky které mohou žákům zprostředkovat vědecké poznání, ale také specifickou kulturní hodnotou, díky které mohou žákům poskytnout možnost participovat na kultuře. I díky tomu mají muzea potenciál podílet se na kultivaci osobnosti svých návštěvníků. Díky exponátům, prostřednictvím edukace v auru obdařeném prostředí muzeí a díky využití nevěšedních forem edukace mohou muzea žákům zprostředkovat nevěšední edukační zážitek plný zábavy, spontánního učení i potěšení z poznání.

S tím souhlasí i Hooper-Greenhill,⁴ podle které mohou muzejně edukační aktivity generovat potěšení, poznání, porozumění i rozvíjet sebevědomí dětí. Dítě může v muzeu zažívat vlastní úspěch. Díky tomu mohou děti vnímat učební proces jako smysluplný. Muzea, která realizují svou edukační roli kvalitně, mají potenciál nadchnout své návštěvníky pro věc a díky tomu přilákat do svých expozic nejen nové návštěvníky, ale především posilovat v nich touhu dále se vzdělávat a tím rozvíjet i jejich kompetenci k učení, která je nevyhnutelně celoživotním procesem.

V rámci rozvoje kompetence k učení jsou postmoderní muzea nápomocná také díky tomu, že v rámci edukace učí žáky vyhledávat a třídit informace a následně je využívat ve svém životě. Edukační činnost dnešních muzeí je založena na aktivizaci žáka. Žák se stává v muzeu badatelem, který pracuje s exponáty různé povahy jakožto s primárními zdroji, při práci s nimi rozvíjí své kritické myšlení, formuje vlastní názor na věc. V neposlední řadě

dostává prostor k tomu, aby svůj názor formuloval a diskutoval, čímž jsou muzea aktivně zapojena také do rozvoje sociálních kompetencí a komunikace žáků, kteří v rámci muzejně edukačních programů často pracují ve skupinkách, jsou vybízeni k dialogu, diskuzi apod. Muzea se tak mohou podílet na rozvoji vztahů mezi žáky, neboť se zde vytváří specifický prostor pro skupinovou kooperaci a skupinové učení.⁵

Využití široké nabídky muzejní edukace může být pro školu žádoucí a zároveň i reálné. Samotná návštěva muzea je totiž zakotvena v rámci vzdělávacích programech pro základní vzdělávání a je tak možné začleňovat ji do školních vzdělávacích programů. Rámcový vzdělávací program (dále už jen RVP) v rámci vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět upozorňuje na to, že je důležité, aby žáci mohli „navštěvovat památky, sbírky regionálních i specializovaných muzeí“⁶ a využívat je jako informační zdroje pro pochopení minulosti. Muzea a jejich sbírky jsou podle RVP užitečné především pro rozvoj tematického okruhu Lidé a čas, v jehož rámci se žáci učí orientovat v čase i dějinách, v tom jak se v čase věci mění a vyvíjejí a vytvářejí historii. „Podstatou tematického okruhu je vyvolat u žáků zájem o minulost, o kulturní bohatství regionu i celé země. Proto je důležité, aby žáci mohli samostatně vyhledávat, získávat a zkoumat informace z dostupných zdrojů, především pak od členů své rodiny

i od lidí v nejbližším okolí, aby mohli společně navštěvovat památky, sbírky regionálních i specializovaných muzeí, veřejnou knihovnu atd.“⁷

Pro vzájemnou spolupráci muzea a školy může být přínosné, když se muzejní edukátoři v oblasti RVP orientují. Díky tomu mohou muzejní edukátoři v připravovaných a realizovaných edukačních programech následovat konkrétní vzdělávací oblasti RVP. Ovšem nejen že mohou s jejich pomocí pokrýt, doplnit či rozšířit ve škole probíranou látku, ale mohou také zajistit prolnutí učiva v rámci průřezových témat. S ohledem na zaměření expozice konkrétního muzea i s ohledem na vzdělávací cíle konkrétních edukačních programů mohou být muzea zaangažována v těchto průřezových tématech: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova, Mediální výchova. Průřezová témata se přitom snaží rozšiřovat vědění a myšlení žáků týkající se aktuálních problémů současného světa a právě v tom mohou být edukační programy muzeí přínosná. Muzejní edukace navíc, stejně jako i průřezová témata, klade důraz na rozvoj nejen vědomostí žáků, ale také jejich dovedností a schopností, stejně jako i postojů a hodnot. Přičemž v kontextu tématu předkládané výzkumné studie věnující se problematice české národní identity je důležitý také potenciál muzejní edukace tkvící v jeho angažování se v problematice kulturních identit. Ty mají jak historický, tak současný rozměr a edukace v kontextu jejich tématu vyžaduje nejen zapojení nových i stávajících informací, ale také práci s postojí, hodnotami a názory žáků.

4 HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*. London: Routledge, 2007, s. 85, 171–188.

5 MORRIS, Estelle a Marthá SPURRIER. Museums and Schools: Nurturing an indispensable relationship. In BELLAMY Kate a Carey OPPENHEIM (eds.). *Learning to Live: Museums, young people and education*. London: Institute for Public Policy Research and National Museum Directors' Conference, 2009, s. 58–66.

6 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2021, s. 45 [cit. 2021-08-21]. Dostupný z www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/.

7 Tamtéž.

Mimo toho, že se muzejní edukační programy mohou dotýkat průřezových témat RVP, podílejí se také na rozvoji klíčových kompetencí žáků.⁸ Mezi klíčové kompetence žáků na úrovni základního vzdělávání řadí RVP⁹ kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní. Na rozvoji většiny z nich mají muzea velký potenciál se podílet, a to díky tomu, že umožňují svým návštěvníkům badatelskou práci rozvíjející jejich kritické myšlení (např. práce s autentickými předměty, archeologickými nálezy, uměleckými artefakty a dobovým materiálem, dokumenty, fotografiemi, ale i biografickými příběhy, vzpomínkami pamětníků apod.), podporují práci v malých skupinkách včetně prezentace výsledků tvůrčí a badatelské práce skupin i jednotlivců, v ideálním případě podporují techniky „hands on“ i „minds on“. Poskytují nejen nové informace ale i historické kontexty a podporují přemýšlení žáků o předkládaných věcech i jevech a událostech a to vše s ohledem na jejich stávající prekoncepty, tedy v duchu konstruktivistické pedagogiky.

Klíčové kompetence nemůžeme chápat jako něco statického, co by bylo jednou pro vždy

8 Klíčové kompetence rámcový vzdělávací program definuje jako „souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.“ Rozvoj těchto kompetencí má přispět ke spokojenému a úspěšnému životu jedinců, k jejich schopnosti uplatnit se ve společnosti i k samotnému rozvoji občanské společnosti. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021, s. 159 [cit. 2021-10-20]. Dostupný z [www.<https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>](https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/).

9 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-10-20]. Dostupný z [www.<https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>](https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/).

vymezeno a následně osvojeno či neosvojeno. Obdobně jako je vědění celoživotním procesem, spíše než stavem, i kompetence se u člověka neustále rozvíjejí. Kompetence jsou ze své podstaty dynamické a spolu s tím, jak se neustále rozvíjí a proměňuje společnost, mohou se proměňovat a vyvíjet také nároky na lidské kompetence a tedy i podoba společností vyžadovaných kompetencí. Potenciál muzejní edukace tkví v tom, že muzeum může na rozdíl od školy, která je v otázce edukace více svázaná státními regulacemi, reagovat na tyto změny rychleji a flexibilněji. V tom spočívá také velká výzva pro muzea a jejich edukátory, kteří by měli být odborníky nejen na edukaci a muzeem zastupované téma, ale také by měli sledovat společenské dění a měli by být schopni reagovat na potřeby svých návštěvníků, v tomto případě žáků základních škol a potažmo i na v České republice se proměňující a vyvíjející podobu RVP.

Muzea s kvalitní edukační nabídkou mohou být pro školy lukrativními místy. Už dávno nejde o to vyplnit návštěvou muzea čas adventu, nebo Velikonoc. Muzea se dnes stávají plnohodnotnými partnery škol v procesu formálního vzdělávání. Muzejně edukační programy koncipované s ohledem na potřeby a požadavky RVP mohou být pro učitele atraktivní, neboť jim nabízejí vhodný nástroj k plnění cílů stanovených v RVP. Takovou nabídku muzeí navíc učitelé potenciálně spíše využijí díky tomu, že si v takovém případě návštěvu muzea se školní třídou snadněji obhájí před vedením školy. Mnozí muzejní edukátoři si tento fakt uvědomují, a proto bývají muzejně edukační programy nejednou koncipovány tak, aby se dotýkaly konkrétní podoby kurikula. Muzea se jejich prostřednictvím snaží ve svých programech názorně demonstrovat učivo konkrétních vyučovacích předmětů a usilují také

o jeho prolnutí v rámci průřezových témat. Navíc mají potenciál rozvíjet požadované klíčové kompetence žáků, což je ostatně jejich cílem i bez ohledu na snahu RVP vědomě do edukačního programu zapojit či nikoli. I bez v anotaci edukačního programu cíleně deklarované či promyšlené vazby na RVP může být návaznost muzejního edukačního programu, potažmo samotné expozice, na RVP v určité míře přítomná jako přirozená a více či méně návštěvníky uvědomovaná edukační složka. Ve vztahu k české národní identitě, jak si na základě výzkumných zjištění ukážeme, to platí nevyjímaje.

Pokud se ukazuje, že je znalost RVP pro muzejní edukátory výhodou, platí to obdobně i pro znalost školních vzdělávacích programů (dále ŠVP) konkrétních škol, skrze které školy státem stanovené RVP překlápí do své praxe. Skrze ŠVP může získat muzejní edukátor potřebné informace o specifikách konkrétní školy a jejich potřebách. Pro kvalitní muzejní edukaci nabízenou školám je přitom žádoucí, aby škola a muzeum spolupracovaly na společných vzdělávacích cílech, které by měly odpovídat místním podmínkám. To znamená, že by neměly vycházet pouze z národních rámců, ale měly by být definovány lokálně s ohledem na potřeby místní komunity a konkrétních návštěvníků, resp. konkrétních školních tříd a jejich žáků.¹⁰ Znalost ŠVP může být užitečná především v případě, že muzeum spolupracuje se školou na projektové výuce či na přípravě specializovaného semináře apod. Ostatně dobrá spolupráce se školou je pro muzejní edukaci plusem vždy, nejen u projektové výuky. Učitel, který

10 MORRIS, Estelle a Martha SPURRIER. Museums and Schools: Nurturing an indispensable relationship. In BELLAMY Kate a Carey OPPENHEIM (eds.). *Learning to Live: Museums, young people and education*. London: Institute for Public Policy Research and National Museum Directors' Conference, 2009, s. 58–66.

edukaci v muzeu domlouvá, může muzejního edukátora informovat o důležitých charakteristikách třídy a jejich potřebách, a naopak žáky může na návštěvu muzea předem připravit.

2. METODOLOGIE VÝZKUMNÉ PŘÍPADOVÉ STUDIE

Studie představuje dílčí část rozsáhlé výzkumné studie věnující se problematice české národní identity a její konstrukce a prezentace v muzeích demonstrováné na konkrétním případě Slezského zemského muzea v Opavě a jeho stálé expozice Encyklopedie Slezska. Hlavní výzkumná otázka, kterou si výzkum kladl a jejímž zodpovězení se věnuje jiný odborný text, zněla: Jakou podobu české národní identity konstruuje a prezentuje stálá expozice Encyklopedie Slezska Slezského zemského muzea v Opavě? Součástí výzkumu byl tento i dílčí výzkum zabývající se edukační rovinou a potenciálem expozice, který si nyní představíme.

2.1 Cíl výzkumu, výzkumná otázka a výzkumný vzorek

Cílem tohoto rozšiřujícího výzkumu bylo zmapovat, jak se zjištěné výzkumné kategorie zachycující národně-konstruktivistický rozměr expozice dotýkají české edukační reality, přičemž jako prostředek poznání byl zvolen kurikulární rozměr expozice. Rámcové vzdělávací programy zde prezentují státní diskurz týkající se české edukační reality základních škol. Výzkum si položil tuto hlavní výzkumnou otázku: Jak se analyzovaná expozice Encyklopedie Slezska vztahuje k edukační realitě týkající se české národní identity u žáků základních škol ve věku 12–13 let? Věk respondentů byl zvolen záměrně. Jde totiž o věk, ve kterém se národní identita stává vědomou složkou osobnosti

člověka. Dle Hrocha¹¹ jsou děti ve věku 11–13 let poprvé schopny utvářet abstraktní pojmy a pracovat s nimi. A právě národní identita k těmto pojmům patří, proto si děti právě v tomto věku začínají národní identitu uvědomovat a chápat ji. Jde tak o specifickou věkovou kategorii respondentů, na kterou muzejní narativ týkající se národní identity působí výrazným a specifickým způsobem a zároveň jde o návštěvníky, kteří muzeum často navštěvují s edukačními cíli se školou. Edukační realita je v rámci výzkumu zastoupena vztahem národotvorného rozměru expozice k rámcovým vzdělávacím programům druhého stupně základních škol. Tedy právě těmi RVP, které se této věkové skupiny žáků dotýkají. Vedlejší výzkumná otázka zněla: Jak jsou exponáty podílející se na konstrukci české národní identity zapojeny do edukační reality návštěvníků ve věku 12–13 let, která je ukotvena v rámcových vzdělávacích programech?

Cílem studie není hodnotit rámcové vzdělávací programy. Cílem studie není ani hodnotit reálnou edukaci (analyzovat konkrétní muzejní edukační programy), ale shrnout, skrze které prvky zapojené do konstrukce české národní identity se expozice dotýká rámcových vzdělávacích programů, které reprezentují jak státní úroveň vzdělávání, tak i edukační rozměr expozice. Předpokladem výzkumu přitom je, že vztah exponátů, potažmo celé expozice, k RVP má následně potenciál odrážet se v reálné podobě muzejních edukačních programů. Rozklíčování a popsání sepjetí muzejní expozice a jejích exponátů s RVP tak může přinášet zajímavé informace o sociálním a edukačním rozměru expozice, které mohou následně

muzejní edukátoři využít v rámci své edukační praxi.

Výzkumný vzorek tvoří společenskovední část stálé expozice Slezského zemského muzea v Opavě nesoucí název Encyklopedie Slezska. Expozice seznamuje návštěvníky s dějinami, kulturou a obyvatelstvem Slezska prostřednictvím několik klíčových encyklopedických pojmů (hesel), do kterých je expozice z hlediska obsahu i architektury rozčleněna. Expozice byla otevřena roku 2012 a v roce 2018 prošla částečnou revizí (proměnou některých hesel). Po této revizi započal také sběr dat. V současném roce expozice prošla další proměnou (výměna některých hesel a dílčí renovace některých dosavadních hesel) a ve své stávající podobě je návštěvníkům zpřístupněna od září 2021. Je přitom důležité upozornit, že s možností expozici proměňovat a aktualizovat kurátoři při její koncepci počítali a právě s touto myšlenkou ji budovali. Expozice tak prezentuje modulární typ expozice, u které se počítá s její neustálou proměnou v průběhu let. Tím se expozice odliší od celé řady českých expozic, k jejímž průběžným obměnám a aktualizacím dochází jen zřídka, běžnější je úplná výměna expozice v horizontu delšího časového období. Expozice Encyklopedie Slezska tak pro Českou republiku představuje relativně unikátní koncept, který odpovídá požadavku kladeného na současná postmoderní muzea. Ten zdůrazňuje potřebu snadných proměn expozic, které by díky své flexibilitě byly schopné reagovat nejen na nové vědecké poznatky, ale také na společenský vývoj i potřeby svých návštěvníků. V tomto požadavku tak expozice odpovídá současným světovým trendům, a jak se díky průběžným proměnám expozice ukázalo, nezůstalo jen u prvotní myšlenky dynamické expozice, nýbrž tento svůj záměr uvádějí pracovníci muzea také do praxe.

11 HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

Výzkumný vzorek tvořily v expozici přítomné materializace (exponáty a další prvky expozice) pojící se k české národní identitě, stejně jako i expozicí prezentovaný narativ vztahující se k tématu české národní identity. Samotný sběr dat probíhal v rámci několika fází. Technikami sběru dat týkajících se expozice byly: pořízení fotografické dokumentace expozice a jejich exponátů v letech 2018 a 2019, práce s materiály muzea (web muzea, Výroční zpráva Slezského zemského muzea za rok 2019, tištěný průvodce, další dostupné zdroje a literatura) a opakované rozhovory s historikem muzea (roky 2019–2021) i zisk doplňujících informací od dalších zaměstnanců muzea. Po základní analýze dat došlo k další fázi, kterou tvořilo studium rámcových vzdělávacích programů a analýza jejich vztahu k expozici, respektive vztahu výzkumných kategorií k rámcovým vzdělávacím programům.

2.2 Dispozitivní analýza

Výzkum je ukotven v rámci paradigmatu sociálního konstruktivismu, je kvalitativně orientovaný a uskutečňuje se skrze dispozitivní analýzu muzejní expozice. Ta se pro výzkum reality muzejních expozic jeví jako klíčová, neboť umožňuje provádět výzkum, který si všímá jak samotné expozice, jejich exponátů, narativů a dalších prvků, tak i celospolečenského diskurzu, který se ke zkoumanému fenoménu váže. Umožňuje přitom sledovat i edukační rozměr a potenciál edukační reality, který je v rámci výzkumu sledován skrze provázanost s rámcovými vzdělávacími programy pro základní vzdělávání.

Dispozitivní analýza je jednou z metod diskurzivní analýzy. Zabývá se analýzou dispozitivu,

tedy ve Foucaultově pojetí¹² analýzou diskurzivních praktik (rutinizované řečové akty) a nediskurzivních praktik (tj. mimojazykové praktiky – např. lidské gesto, institucionální vědění, tacitní znalosti a materializace – tj. např. lidské tělo, architektura, technologie, materiální produkty a výrobky vzniklé z nediskurzivních praktik – v našem případě muzejní exponáty apod.). Z analýzy nevypadá ani diskurzivní rovina, která je v našem případě dána jak podobou současného diskurzu prezentujícího pojetí české národní identity, tak diskurzem souvisejícím s edukační realitou, jenž je prezentován rámcovými vzdělávacími programy, které zastupují státní rovinu dané problematiky. Dispozitiv je obdobně jako diskurz svázán s vědění a mocí. Vědění a jeho umístění v rámci společnosti a jejího diskurzu přitom může být v sociální realitě zastoupeno různě. V našem případě je vědění svázáno s expozicí, jejím narativem a jejími exponáty, které v sobě určitou podobu vědění nesou. Toto vědění je svázáno s interpretacemi nejen zaměstnanců muzea (kurátoři expozice, muzejní edukátoři apod.), ale především s interpretacemi jeho návštěvníků.

Konkrétní podoba dispozitivní analýzy byla vedle Foucaulta inspirována Jägerovou dispozitivní analýzou,¹³ jejíž postup byl pro účely výzkumu modifikován. Výzkumný postup nejprve zahrnoval analýzu a popis celospolečenského diskurzu vztahujícího se k výzkumnému tématu, jímž je česká národní

identita¹⁴ a následně i seznámení se s diskurzivní edukační rovinou zastupovanou rámcovými vzdělávacími programy. Další důležitou součástí výzkumného procesu byl sběr dat – tedy naplnění archivu dat tvořeného popisem muzea, popisem stále expozice, pořízením seznamu exponátů vztahujících se k tématu výzkumu (vytvoření seznamu probíhalo s pomocí předem vytvořeného kódovacího klíče jako samostatná výzkumná fáze, jejímuž představení je věnovaná samostatná studie)¹⁵ a archiv dat byl také saturován opakovanými rozhovory s historikem muzea a odbornou literaturou. Následná analýza dat zahrnovala hloubkovou analýzu materializací včetně analýzy muzejního narativu týkajícího se české národní identity. V kontextu této dílčí fáze výzkumu pak došlo k analýze edukačního rozměru z výzkumu vzešlých kategorií (analýza jejich vztahu k RVP) a tyto kategorie zastupujících muzejních exponátů.

3. VÝZKUMNÁ ZJIŠTĚNÍ

Hlavní výzkumná fáze věnující se tématu národní identity v expozici Encyklopedie Slezska potvrdila, že narativ české národní identity je v expozici přítomen, ačkoli netvoří jeden koherentní celek, který by návštěvník mohl vnímat jako kontinuálně vyprávěný příběh. Česká národní identita je v expozici prezentována skrze několik klíčových témat, prvků a exponátů, které v rámci analýzy vystoupily na povrch v několika výzkumných kategoriích a jejich subkategoriích. Přehled výzkumných kategorií a jejich subkategorií prezentuje

12 FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. Praha: Herrmann & synové, 2002.

13 JÄGER, Siegfried. Discourse and knowledge: Theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis. In WODAK, Ruth a Michael MEYER (eds.). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE Publications Ltd., 2001, s. 32–62.

14 Popis této diskurzivní roviny viz KOLARÍKOVÁ, Veronika. Czech National Identity and the Elements Through Which is Constructed. *Czech-Polish historical and pedagogical journal*, 2020, roč. 12, č. 2, s. 66–96.

15 KOLARÍKOVÁ, Veronika. Czech National Identity and the Elements Through Which is Constructed. *Czech-Polish historical and pedagogical journal*, 2020, roč. 12, č. 2, s. 66–96.

Název kategorie	Název subkategorie					
Česká vesnice a její tradice	Tradiční řemesla	Zemědělství jako tradiční zdroj obživy	Česká venkovská krajina	Vesnický způsob bydlení a lidová architektura	Tradiční lidový oděv	Český jazyk
Významná historická období	Starší dějiny	Rakousko-uherská monarchie	První republika	Období normalizace a prizma komunismu	Samostatná Česká republika	
Německé a polské vlivy	Polské vlivy	Německé osobnosti	Německé kulturní vlivy (hudba a divadlo)			
Náboženství	Předměty související s katolickou církví	Sakrální architektura a poutní místa				
Industrializace a modernizace společnosti	Rozvoj medicíny a psychiatrie	Těžba	Volný čas	Obchod		

Tab. 1: Prvky podléající se na konstrukci české národní identity v expozici Encyklopedie Slezska Slezského zemského muzea v Opavě.

tabulka č. 1. Tyto kategorie a je zastupující klíčové exponáty byly následně podrobeny další analýze, která se věnovala jejich sepjetí s RVP, které prezentují edukační rovinu zkoumané muzejní reality.

3.1 Edukační realita expozice Encyklopedie Slezska – vztah expozice, národní identity a RVP

Popisu jednotlivých výzkumných kategorií z hlediska jejich národnostní roviny se věnuje jiná studie. Zde proto budeme rovnou věnovat pozornost představení sepjetí daných kategorií s edukační rovinou RVP. Zabýváme-li se vztahem národnostní roviny k rámcovým vzdělávacím programům, je ale nejprve nutné nastínit, jak se samotné RVP s tématem (české) národní identity vyrovnávají a jak toto téma pojmají.

3.1.1 Vztah rámcových vzdělávacích programů pro ZŠ k (české) národní identitě

Rámcové vzdělávací programy jsou s tématem české národní identity úzce propojeny. K české kultuře, vlasti a národu dokument odkazuje na mnoha místech a tyto pojmy jakožto i s nimi související sociální fenomény dává do úzkého vztahu nejen s edukační realitou ve smyslu

zisku znalostí o daném národě a jeho historii, ale i ve vztahu k identitě člověka.

Nejvýrazněji je toto propojení patrné ve vzdělávacích oblastech Člověk a jeho svět (1. stupeň ZŠ) a Člověk a společnost (2. stupeň ZŠ). Žáci druhého stupně základní školy, na které se výzkum zaměřuje, v edukačním procesu navazují na znalosti a kompetence osvojené v rámci vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, v jejímž rámci by měli být na konci pátého stupně schopni „určit a vysvětlit polohu svého bydliště nebo pobytu vzhledem ke krajině a státu“¹⁶; dále posoudit význam typických regionálních zvláštností přírody, osídlení, hospodářství i kultury, porovnávat přírodu a způsoby života naší vlasti a jiných zemí; rozlišit hlavní orgány státní moci, symboly českého státu a jejich význam. Mezi specifika vlasti řadí RVP¹⁷ pojmy jakými jsou „domov, krajina, národ, základy státního zřízení a politického systému ČR, státní správa a samospráva, státní symboly.“ S mnoha těmito pojmy se stálá expozice muzea úzce

pojí a hlouběji je rozpracovává. Očekává se přitom, že vzdělávací oblast Člověk a jeho svět se podílí nejen na poznávání místních a regionálních skutečností, ale také má „postupně rozvíjet jejich národní cítění a vztah k naší zemi“¹⁸, učí žáky orientovat se v dějinách, představuje jim nejdůležitější okamžiky v historii naší země, klade si za cíl „vyvolat u žáků zájem o minulost, o kulturní bohatství regionu i celé země“¹⁹.

Na to pak navazuje vzdělávací oblast Člověk a společnost, která je součástí druhého stupně základního vzdělávání a která se zaměřuje mimo jiné na to, aby „žáci poznali dějinné, sociální a kulturně historické aspekty života lidí v jejich rozmanitosti, proměnlivosti a ve vzájemných souvislostech“²⁰. Cílem této vzdělávací oblasti, která se pojí se vzdělávacími obory Dějepis a Výchova k občanství, je v rámci kontextu národní identity „rozvíjení zájmu o současnost a minulost vlastního národa i jiných kulturních společenství, utváření a upevňování vědomí přináležetosti k evropské kultuře“²¹. Dále se snaží vést žáky k „úctě k vlastnímu národu

16 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2021, s. 46 [cit. 2021-10-10]. Dostupné z <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>.

17 Tamtéž, s. 47.

18 Tamtéž, s. 44.

19 Tamtéž, s. 45.

20 Tamtéž, s. 52.

21 Tamtéž, s. 53.

i k jiným národům a etnikům; k rozvíjení respektu ke kulturním či jiným odlišnostem (zvláštnostem) lidí, skupin i různých společenství“ a k „utváření vědomí vlastní identity a identity druhých lidí“²².

Vztah k národní identitě se u RVP projevuje i v rámci stanovených průřezových témat (předně v Multikulturní výchově), která se zaměřují na témata týkající se vztahu k domovu a vlasti; témata snažící se o rozvíjení „vědomí evropské identity při respektování národní identity“²³; dále jde o témata rozvíjející a integrující „základní vědomosti potřebné pro porozumění sociálním a kulturním odlišnostem mezi národy“²⁴; o témata, která seznamují žáky s „rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami. Na pozadí této rozmanitosti si pak žáci mohou lépe uvědomovat i svoji vlastní kulturní identitu, tradice a hodnoty“²⁵ apod.

V neposlední řadě se v muzeu odehrávající edukace může podílet na rozvoji klíčových kompetencí, které se v muzejním prostředí dominantně vážou k práci s exponáty, a tak bývají u návštěvníků rozvíjeny především kompetence k řešení problémů (vyhledávání a porovnávání informací, rozvoj kritického myšlení, promyšlení problémových situací), ale také kompetence komunikativní a sociální, neboť žáci v edukačních programech často spolupracují s ostatními, pracují ve skupinkách a vyjednávají svá stanoviska a zjištění (formulování vlastních myšlenek i naslouchání druhým, diskuze, spolupráce ve skupinách atd.) a v neposlední řadě pracují s různými zdroji informací (texty, záznamy, obrazové materiály, autentické předměty

apod.). V muzeích dochází také k rozvoji kompetencí k učení (ochota vzdělávat se, vyhledávat a třídit informace a dávat je do souvislostí, prohlubovat pozitivní vztah k učení apod.). V kontextu tématu národní identity jsou přitom rozvíjeny i kompetence občanské, mezi něž patří nejen pochopení společenských norem a respekt k nim; respekt k přesvědčení a hodnotám druhých lidí a schopnost vcítit se do jejich situace, odmítat útlak a násilí; ale také kompetence, dle kterých žák „respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění“²⁶. Muzejní edukace může být zapojena také do rozvoje kompetencí digitálních ve chvíli, kdy využívá digitální interaktivní prvky, tablety, počítače či jiné technologie. V expozici Encyklopedie Slezska jsou přítomny PC kiosky s doprovodnými texty bez obsazení dalších interaktivních prvků. Zapojení expozice do rozvoje digitálních kompetencí žáků je tak minimální. Z hlediska ostatních klíčových kompetencí má ale expozice v případě, že bude zdárně zapojena do edukačního procesu, velký potenciál tyto kompetence rozvíjet. Lze přitom předpokládat, že tyto kompetence mohou být rozvíjeny právě skrze cílenou edukační činnost v expozici, než jen prostřednictvím běžné návštěvnické prohlídky.

3.1.2 Edukační rovina výzkumných kategorií

Edukační rovina výzkumných kategorií se ve výzkumu muzejně-edukačního prostředí zrcadlí v sepetí expozice s rámcovými vzdělávacími programy pro základní vzdělávání. Ty, jak bylo popsáno výše, zaujímají specifický

postoj také k české národní identitě. Dle RVP by žáci měli ke vzniku české národní identity a jejímu historicko-kulturnímu kontextu získávat potřebné znalosti, jakožto i budovat vztah k vlasti, prohlubovat respekt k tradicím a kulturnímu i historickému dědictví země. Spolu s tím by měli být ale také schopni projevovat úctu a respekt k jiným kulturám, společností, a národním odlišnostem.

Jak ukázal zastřešující výzkumný projekt, kterého je tento dílčí výzkum součástí, zkoumaná expozice, byť je spíše než na českou národní identitu orientována na prezentaci regionální identity, se problematiky české národní identity dotýká. Česká národní identita je ale v expozici prezentovaná nikoli prostřednictvím jednoho koherentního narativu, ale spíše skrze jednotlivá témata a události, které jsou demonstrovány skrze regionální rozměr. Patrná je zde tak souvislost mezi lokálními (regionálními) a globálními (národními) procesy, díky čemuž mohou být identity v expozici vnímány více jako pluralitní. Identity jsou zde často regionální i národní zároveň, spolu s tím expozice prezentuje identity vesničanů i měšťanů (tedy alespoň v kontextu historické perspektivy, neboť tyto identity jsou zde prezentovány v kontextu minulé doby, nikoli současnosti), identity zaměstnanců i identity lidí nějakým způsobem trávící svůj volný čas ať už doma, tak i v přírodě, divadle či jinak. Narativ expozice se opírá především o každodenní život obyvatel, a proto je v jeho kontextu dominantní rovina běžného života, spíše než jeho politicko-státní rozměr.

Jak konkrétně se v edukační rovině expozice a její exponáty protínají s rámcovými vzdělávacími programy, si nyní ukážeme na shrnutích jednotlivých výzkumných

22 Tamtéž, s. 53.

23 Tamtéž, s. 129.

24 Tamtéž, s. 130.

25 Tamtéž, s. 131.

26 Tamtéž, s. 12.

kategorií, které vždy bude prezentovat a zastupovat jeden konkrétní zvolený exponát.

1. Kategorie: Česká vesnice a její tradice

Téma české vesnice je v expozici velmi silné, o čemž vypovídá nejen řada exponátů, které se s tímto tématem pojí, ale také fakt, že v expozici existuje samostatné heslo Vesnice. V rámci kategorie expozice představuje obraz „typické české krajiny“ a v ní žijících živočichů, zprostředkovává náhled na vesnický způsob života (především v historickém kontextu), lidovou architekturu (lokální odlišnost podoby roubených domů), představuje některá tradiční lidová řemesla a částečně odkazuje i na tradiční lidový oděv, nebo český jazyk. Na RVP je tak kategorie navázaná nejen z hlediska ukázky dějinného vývoje české společnosti, která je prezentována tradičním venkovským způsobem života lidí v době 19. století, ale i prezentací dobové kultury, hmotných i nehmotných památek, tradic, českého jazyka a v neposlední řadě i české krajiny. Kategorie se tak dotýká především vzdělávacích oborů Dějepis, Výchova k občanství a Zeměpis (Geografie).

Ukázka analýzy materializací: exponát ROUBENÝ DŮM

Exponát je součástí prvního hesla expozice s názvem Architektura. Model roubeného domu s doškovou střechou z oblasti Těrlicka pochází z 19. století je vyroben ze dřeva a slámy. Svým zpracováním tak odkazuje nejen k typickým stavebním materiálům, ale také k řemeslné zručnosti tehdejších výrobců.

Společenský význam exponátu (popis diskurzivní roviny)

Roubený dům byl od 19. století spjatý s konstrukcí české národní

Obr. 1: Roubený dům, Slezské zemské muzeum (autorská fotografie z expozice).

identity, k jejíž symbolizaci a prezentaci se v tu dobu začaly hojně využívat jevy materiální kultury, mezi které vedle vesnického domu patřil a dodnes patří i lidový oděv. Rozmach architektury vesnických domů lze na našem území vysledovat až do 18. století, ve kterém se díky tereziánským a josefínským reformám zlepšila hospodářská situace poddaných. Zdobení domů v tu dobu mělo společenskou funkci – odráželo sociální status majitele.²⁷ V druhé polovině 19. století byl vesnický dům (na jednom pólu stál prostý dům roubený, na druhém pólu se pak spolu s ním prezentovaly bohatě dekorované selské statky) „povýšen na jeden ze symbolů nacionálně chápané národní kultury a jako součást kulturního dědictví začal být dokumentován, studován a stal se předlohou a zdrojem při koncipování ideje českého národního stavebního slohu, který se měl stát výrazem národní

identity“²⁸. Vesnické domy se proto hojně vyskytovaly v umělecké tvorbě tehdejších vlastenců, mezi kterými dominoval Jirásek, Aleš a mnozí další.

Vesnický dům byl spolu s lidovou kulturou v době rozmachu nacionalismu prezentován na řadě národopisných výstav (např. Zemská jubilejní výstava v roce 1891, nebo Národopisná výstava československá v roce 1895) a později i folklórních akcích a slavnostech, které v době budování se národní identity sehrávaly důležitou roli v konstrukci představy o povaze češství a v procesu osvojování si této identity. Jak upozorňuje Pavlicová²⁹ „u společenskému apelu na lidové tradice vidíme funkce buditelské, osvětové, vzdělávací nebo jen estetické, ale zároveň s ním mohou být spojeny funkce kulturně-politické či politické.“ Jsme tak svědky procesu konstrukce

27 VÁLKA, Miroslav. Lidový dům a národní kulturní dědictví. In KRÍŽOVÁ, Alena, Martina PAVLICOVÁ a Miroslav VÁLKA. *Lidové tradice jako součást kulturního dědictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 89–164.

28 Tamtéž, s. 93–94.

29 PAVLICOVÁ, Martina. Folklor a folklorismus v historické a sociální perspektivě. In KRÍŽOVÁ, Alena, Martina PAVLICOVÁ a Miroslav VÁLKA. *Lidové tradice jako součást kulturního dědictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 198.

národních tradic a symbolů, které si uchovaly svůj význam až do dnešních dnů. Je přitom zajímavé, že na mnoha místech jsou dnes tyto konstrukty budovány zcela uměle a odtrženě od své původní tradice. Jako příklad uvádí Woitsch³⁰ developerskou výstavbu tzv. roubenek v oblasti severních, severovýchodních a středních Čech, které slouží pro rekreaci zahraničních i českých turistů nalákaných do těchto míst smyšlenou reklamou o typicky české chaloupce.

V české společnosti silně zakořeněný mýtus o tradiční či lidové české chaloupce je spíše konstrukcí, než přesným odrazem reality. Jak upozorňuje Woitsch³¹ nic jako typicky česká chalupa v podstatě neexistuje, neboť se od konce 18. století na našem území vyskytovaly regionálně rozdílné architektonické typy venkovských domů a navíc se zde střetávaly a prolínaly „celoevropsky významné fenomény stavební kultury tradiční vesnice: na Moravu zasahuje nejzápadnější enkláva tzv. karpatského domu, přes Čechy probíhá evropská izolované rozšíření hrázdné konstrukce. Rozhodně tedy nelze tvrdit, že by kdy existovala typická česká chalupa, ba co víc, na rozdíl od řady jiných zemí je tomu spíše naopak.“ Přesto se venkovský dům stal symbolem češství a to právě díky tomu, že symbolizoval život venkovského obyvatelstva a jeho kulturu.

V době postupně se modernizující společnosti – respektive především industrializujícího se města – se vesnice stala jeho idealizovaným a domněle harmonickým protipólem. Pozornost obrozenců byla věnována především tradičním a předindustriálním způsobům

života venkovanů. Vesničan byl vnímán jako uchovatel českého jazyka, a tak i jako „opravdový Čech“. Venkovská chaloupka je vnímaná a prezentována umělci jako místo sice chudé, ale na rozdíl od městských staveb pohostinné, láskyplné a romanticky se rozprostírající v krásách okolní krajiny. Vesnický dům stejně jako i všední život vesničanů byl ale idealizován. Témata související s negativními rysy venkovského života (nedostatečná hygiena, alkoholismus, problémy týkající se morálky a hojného užívání vulgarismů), stejně jako i fakt, že vesničané se národní otázkou nezabývali tolik jako obrozenci ve městech, byla upozadována na úkor oslavy lidové kultury a s ní spojených oslav (tedy dní svátečních spíše než běžných), estetických a etických hodnot, které vedly ke vzniku mýtu prostého člověka.³²

Edukační rovina exponátu

Exponát otevírá téma života českých venkovských obyvatel v 19. století. V roubeném domu se zrcadlí téma historie vzniku českého národa i jeho provázanost s českou vesnicí, jejími tradicemi, svátky i každodenním způsobem života, který se zrcadlí v tradičních řemeslech. Exponát návštěvníkům předává obraz o hmotném kulturním dědictví, čímž se může podílet na rozvoji občanských kompetencí návštěvníků. Ty jsou dle RVP³³ zaměřeny mimo

jiné právě na respekt, ochranu a ocenění naší tradice, kulturního i historického dědictví. V rámci vzdělávacích oblastí pro druhý stupeň ZŠ se exponát nejvýrazněji pojí s oblastí Člověk a společnost. V rámci vzdělávacího oboru Výchova k občanství se exponát dotýká učiva „naše vlast – pojem vlasti a vlastenectví; zajímavá a památná místa, co nás proslavilo, významné osobnosti; státní symboly, státní svátky, významné dny“³⁴. A učiva „kulturní život – rozmanitost kulturních projevů, kulturní hodnoty, kulturní tradice“³⁵.

Edukační práce s exponátem může být přínosná především pro vzdělávací obor Dějepis, který se ve svém učivu zaměřuje na český stát v 19. století a otevírá tak problematiku utváření novodobého českého národa. Mimoto se obor zaměřuje na dobu industrializace a jejích důsledků pro společnost i na kulturní rozrůzněnost doby.³⁶ Exponát se jakožto představitel specifického architektonického stylu pojí i se vzdělávací oblastí Umění a kultura, která vnímá „kulturu jako procesy i výsledky duchovní činnosti umožňující chápat kontinuitu proměn historické zkušenosti, v níž dochází k socializaci jedince a jeho projekci do společenské existence, i jako neoddělitelnou součást každodenního života (kultura chování, oblékání, cestování, práce)“³⁷. Zařadit bychom zde zcela jistě mohli i kulturu bydlení a osídlení. Spíše než samotný architektonický styl stavby je zde důležité sepejetí tohoto stylu s dobovou kulturou a způsobem života dané společnosti.

Téma vesnice se ze své podstaty týká také vzdělávací oblasti Zeměpis (Geografie), neboť ta řeší témata, jakými jsou společenské

30 WOITSCH, Jiří. Ta naše chaloupka česká? Proměny mýtu lidové architektury. *Dějiny a současnost*, 2008, č. 6, s. 30–33.

31 Tamtéž, s. 30.

32 Srov. RAK, Jiří. *Bývali Čechové... (české historické mýty a stereotypy)*. Jinočany: H & H, 1994; PAVLICOVÁ, Martina. *Folklor a folklorismus v historické a sociální perspektivě*. In KRÍŽOVÁ, Alena, Martina PAVLICOVÁ a Miroslav VÁLKA. *Lidové tradice jako součást kulturního dědictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 165–204; WOITSCH, Jiří. Ta naše chaloupka česká? Proměny mýtu lidové architektury. *Dějiny a současnost*, 2008, roč. 2008, č. 6, s. 30–33.

33 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021, s. 12 [cit. 2021-09-13]. Dostupný z www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacii-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/.

34 Tamtéž, s. 58.

35 Tamtéž, s. 58.

36 Tamtéž, s. 56.

37 Tamtéž, s. 80.

a hospodářské prostředí, životní prostředí, ale i Česká republika – její regiony, přírodní poměry, socioekonomické charakteristiky a specifika regionů apod. Může být proto zahrnuta do učiva řešícího základní kvantitativní a kvalitativní geografické, demografické, hospodářské a kulturní charakteristiky obyvatel světa, regionální, společenské, politické a hospodářské útvary, témata urbanizace a suburbanizace, vztah přírody a společnosti (který může mít ekologický rozměr) a mnoho dalších.³⁸

Exponát se v rámci vzdělávacích oblastí prolíná také s oblastí Jazyk a jazyková komunikace díky jeho spjatosti s českým jazykem, jenž je expozicí orientované na české návštěvníky prezentován jako jazyk mateřský. Vzdělávání v této oblasti přitom dle RVP³⁹ pracuje s představou „pochopení jazyka jako nositele historického a kulturního vývoje národa a důležitého sjednocujícího činitele národního společenství.“ Ostatně právě vesničané byli od 19. století vnímáni jako uživatelé a ochránci českého jazyka, čili i správní reprezentanti češství. To je taky jeden z důvodů, proč se právě vesnice a její obyvatelé stali symboly české identity. Mimoto vzdělávání v rámci této oblasti může přispět také k „rozvíjení pozitivního vztahu k mateřskému jazyku a jeho chápání jako zdroje pro rozvoj osobního i kulturního bohatství“⁴⁰. Model roubeného domu, který k českému prostředí a jazyku odkazuje je tak důkazem toho, jak se jednotlivé výzkumné kategorie prolínají a jak jsou jednotlivé exponáty zapojeny do mnoha rovin české národní identity současně.

38 Tamtéž, s. 76–78.

39 Tamtéž, s. 17.

40 Tamtéž, s. 17.

2. Kategorie:

Významná historická období

Expozice se orientuje především na prezentaci doby 18., 19. a 20. století. Výrazné je v expozici zastoupení doby rakousko-uherské monarchie, přičemž tyto dějiny jsou prezentovány spíše v kontextu každodenního života lidí, než že by expozice zdůrazňovala témata politická. Ostatně každodennost a všední způsob života jako forma prezentace života lidí v expozici dominuje. Nejinak je tomu i při prezentaci témat souvisejících s obdobím první republiky, která tvoří další rozsáhlé téma expozice. I toto období je zde prezentováno optikou běžného života lidí (např. prezentací jejich způsobu bydlení či oblékání), spíše než že by se expozice zaměřovala na prezentaci politických událostí či postav (osobnost T. G. Masaryka zde dokonce zcela chybí). Obdobně je tomu i v rámci témat, která se dotýkají doby tzv. normalizace, která je taktéž prezentovaná skrze každodennost lidí, spíše než že by se expozice pokoušela otevírat politická témata. Téma samostatné České republiky je v expozici spíše okrajové, vzniku samostatné České republiky se expozice nevěnuje. Starší dějiny jsou zde zastoupeny podstatně méně, a když, tak v kontextu historie Slezska. Do současnosti expozice příliš nezasahuje. V rámci exponátů z novější doby nalezneme v expozici divadelní kostýmy. K dnešku velmi lehce odkazuje text v expozici upozorňuje návštěvníky na existenci negativních následků těžby souvisejících se znečištěním a devastací krajiny. Expozice se tak vedle společenských témat dotýká také témat ekologických.

Kategorie je úzce navázána na vzdělávací oblast Člověk a společnost, v rámci které žáci poznávají české dějiny a seznamují

se s vývojem společnosti, a kde se prolíná se vzdělávacím oborem Dějepis i Výchova k občanství. V rámci oboru Dějepis RVP⁴¹ klade obdobně jako expozice důraz „především na dějiny 19. a 20. století, kde leží kořeny většiny současných společenských jevů.“ Historie je vnímána jako cesta k pochopení současnosti i budoucnosti a „obecné historické problémy jsou konkretizovány prostřednictvím zařazování dějin regionu i dějin místních“, čímž RVP vymezuje nevyhnutelný vztah regionálních dějin k dějinám národním. Tím stanovuje i jejich význam v edukaci, ve které se skrze poznání dějin regionu může dospívat i k poznání dějin národních. Národní identita je zde prezentována skrze lidskou každodennost a společnou minulost, která je dominantně reprezentována dobou rakousko-uherské monarchie a následně dobou Československa, spíše než že by expozice věnovala pozornost vzniku České republiky. Ta se stává jakousi apriorní veličinou a česká národní identita zde místy splývá s identitou československou – první republika je zde prezentována jako samozřejmá součást dějin Čechů.

Ukázka analýzy materializaci: exponát BANDERIUM RAKOUSKÉHO SLEZSKA

K době rakousko-uherské monarchie odkazuje ve vitríně v rámci hesla Slezsko umístěný vojenský prapor Rakouského Slezska z roku 1908, na kterém je vyobrazena slezská orlice, tj. historický znak Slezska. Exponát je vyroben ze dřeva, kovu, textilu a dracounové nitě. Na hrotu žerdi je vyryto datum 12. 6. 1908 – den, kdy se ve Vídni uskutečnil slavnostní průvod na počest šedesátého výročí panování císaře Františka Josefa I. (1830–1916). Doprovodný text v expozici k průvodu doplňuje informaci, že

41 Tamtéž, s. 52.

Obr. 2: Banderium Rakouského Slezska (1908), Slezské zemské muzeum (autorská fotografie z expozice).

účinkující průvodu „představovali jak osobnosti a události významné z hlediska kulturní a politické historie panovnického domu, tak jednotlivé národnostní a teritoriální skupiny celé monarchie. Důraz byl přitom kladen zejména na prezentaci folklóru jednotlivých etnik“.

Společenský význam exponátu (popis diskurzivní roviny)

Dnes je slezská orlice součástí velkého státního znaku České republiky. V současné podobě má velký státní znak vyobrazeného českého lva v prvním a čtvrtém poli, ve druhém poli se nachází moravská orlice a v poli třetím orlice slezská. Funkce státních symbolů je identifikační a reprezentativní. Stejně tak i zemský znak tady symbolizuje dané území – jeho existenci, jeho význam, jeho obyvatele a jejich identitu. Státní či zemský znak tedy zastřešuje určitou skupinu lidí žijících na daném území, které je vnímáno jako jeden celek, a tak i jeho obyvatelé jsou prezentováni jako členové jedné společenské skupiny. Dochází k jasné distinkci mezi skupinami „my“ a „oni“.

Znak plní identitotvornou funkci. Ostatně stejnou funkci plnil tento zemský znak později i jako součást české státní symboliky. Právě státní symboly podle Hrocha⁴² v době budování národů pomáhaly „šířit národní identitu a vzbuzovat v lidech důvěru v národ,“ umožňovaly reprezentovat národ na venek a posilovat důvěru občanů ve stát.

Podle Sedláčka⁴³ se tyto symboly podílejí také na připomínání historické kontinuity země. Proměna podoby těchto symbolů totiž souvisí s konkrétními historickými událostmi a epochami, které jsou součástí českých dějin. Slezská orlice má jako součást reprezentace slezské části České koruny svůj původ už v polovině 15. století, kdy na velkých pečetích české královské kanceláře začaly být okolo znaku panovníka umístovány okrajové štítky, reprezentující přivtělené země České koruny. Vedle moravské

42 HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 238.

43 SEDLÁČEK, Pavel. *Symboly republiky*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2007.

orlice se tak na pečeti začala objevovat i orlice slezská. Původně šlo o znak Vratislavského knížectví, které bylo až do poloviny 14. století součástí Polského království. Po vymření dynastie vratislavských Piastovců bylo Vratislavsko přeměněno na tzv. bezprostřední vévodství a stalo se lénem českého krále. Černá orlice se tak jako původní znak Dolního Slezska stala symbolem celého Slezska jako jedné ze zemí České koruny.

Vedle samotného exponátu je důležitý i popis, který byl k němu v expozici pořízen. Popisek odkazuje k roku 1908, kdy se ve Vídni uskutečnil slavnostní průvod na počest šedesátého výročí panování císaře Františka Josefa I. Jedná se o dobu, kdy se pozvolna blížící první světová válka a vláda rakousko-uherské monarchie se postupně chýlí ke konci.

Je přitom zajímavé, jak popis využívá všech tří pojmů národní, teritoriální a etnické skupiny zároveň. Odkazuje tak k faktu, že na začátku 20. století se již v tehdejší středoevropské společnosti ustálil nacionalismus, který do povědomí dostal pojem národa a který se postupně skloubil s politickými požadavky národnostní jednoty a sebeurčením států. Odkaz k národům v monarchii by ale neměl vytvářet dojem, že jasně vymezené národy v dnešním slova smyslu (národy toužící po samostatnosti a vědomy si své jedinečnosti a odlišnosti) existovaly v rakousko-uherské monarchii a dříve v habsburské monarchii odjakživa. Nebylo tomu tak. V 18. století byly naše země součástí velké kulturní oblasti německé a lidé své postavení odvozovali od společenského statusu, nikoli etnického původu. Šlo o hierarchicky organizovanou společnost, která byla ve svých vyšších vrstvách spojená s němčinou a německou kulturou. Kulturní rozmanitost

byla v tradiční společnosti funkční a ničím nezpochybnována. Podle Koháka⁴⁴ nebylo staré Rakousko ani německé, ani české, nýbrž bylo oddané císaři, bylo zásadně aristokratické, katolické a konzervativní. Tato situace se začíná postupně proměňovat až na konci 18. století. Významnou událostí se stalo zrušení nevolnictví za vlády syna Marie Terezie Josefa II., čímž se v českých zemích vytvořil „základ pro potencionálně odlišnou polis, tentokrát národ prostých lidí, kteří mluvili většinou česky“⁴⁵. Zástupci těchto obyvatel pak pomalu začali získávat vzdělání a spolu s tím začali usilovat o lepší životní postavení.

Jednoduše shrnuto – v období baroka byl na našem území pojem národa spjat s označením obyvatel zemí konkrétního panovníka, bez ohledu na jejich rozdílnou etnickou příslušnost.⁴⁶ S proměnou společnosti v době moderní se situace začala proměňovat a postupně se formující nacionalismus šel ruku v ruce s kulturní homogenizací vznikajících národních států. Až v proměněné moderní společnosti se kultura podle Gellnera⁴⁷ stala společným poutem obyvatel. Spolu s tím se objevil požadavek, že lidé jedné země mají sdílet totožnou (národní) kulturu a národní jazyk, který je součástí jejich sebeurčení, jejich identity. Až v moderní společnosti začal být národ jako pojem i jako sociální fenomén spojován s územím národního státu a jeho totožnou národní kulturou.

Edukační rovina exponátu

Exponát se v edukační rovině dotýká především vzdělávacího

oboru Dějepis, který se v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost zaměřuje na „objasnění postavení českého státu v podmínkách Evropy a jeho postavení uvnitř habsburské monarchie“⁴⁸. A překlomit se může do učiva týkajícího se nového politického uspořádání Evropy, „vznik Československa, jeho hospodářsko-politický vývoj, sociální a národnostní problémy“⁴⁹. Spolu s tím se exponát dotýká i vzdělávacího oboru Výchova k občanství, neboť ta se zabývá tématem kulturních tradic a rozmanitosti kulturních projevů, řeší téma významných osobností a státních symbolů a jejich používání. Exponát může napomoci pochopení nejen historických událostí, ale i proměny symbolů a jejich užívání a vnímání společností.

3. Kategorie: Německé a polské vlivy

Vzhledem k tomu, že region v minulosti obývala významná německá a polská menšina obyvatel, je německé a polské otázky v expozici věnován určitý prostor. Byť nejsou tato témata shrnuta do jednotného narativu, odkazy na nadnárodní vlivy a spolužití těchto národnostních skupin jsou v expozici časté. Zajímavostí přitom je, že v obou případech je zdůrazňované mírové spolužití a vzájemné obohacování těchto skupin obyvatel, spíše než že by expozice prezentovala nějaké konflikty či národnostní boje. Expozice nepodporuje v české společnosti historicky přítomný stereotyp „zlých německých utlačovatelů“, což je fakt, který jistě stojí v kontextu tématu české národní identity za pozornost. Expozice má ve

své edukační rovině potenciál zapojit se do průřezového tématu Multikulturní výchovy a to nejen proto, že především skrze významné osobnosti ukazuje historii a způsob života jednotlivých národnostních skupin, ale také proto, že upozorňuje na význam jejich kultur pro českou společnost, na přínos i přirozenost spolužití s nimi.

Kategorie se pojí se vzdělávací oblastí Člověk a společnost, přičemž může být zapojena do procesu „rozvíjení zájmu o současnost a minulost vlastního národa i jiných kulturních společností, utváření a upevňování vědomí příslušnosti k evropské kultuře“⁵⁰. Jak už bylo řečeno, v expozici jde o představení společných dějin Čechů, Němců a Poláků, kteří na území dnešního Slezska v minulosti žili nejen vedle sebe, ale především spolu ve vzájemné koexistenci a kulturním spolu-ovlivňování. Německý kulturní vliv je patrný např. v rámci fenoménu divadla, kterému je v expozici věnováno samostatné heslo.

Expozice tak může přispět k tomu, že žák pochopí „potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám“⁵¹. To vše se odehrává za pomoci v expozici prezentované minulosti, neboť prolnutí do současnosti zde bohužel není zastoupeno. Expozice tak nijak neprezentuje ani současné národnosti menšiny žijící v České republice, což by mohlo být pro téma obohacující. Možností muzejního edukátora ale je tuto rovinu do edukace vnést prostřednictvím dalších sbírkových předmětů uložených v depozitáři, či jiných edukačních materiálů a aktivit zahrnutých do edukačního programu.

44 KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: Kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. Praha: Filozofie, 2009, s. 36.

45 Tamtéž, s. 74.

46 Tamtéž, s. 32.

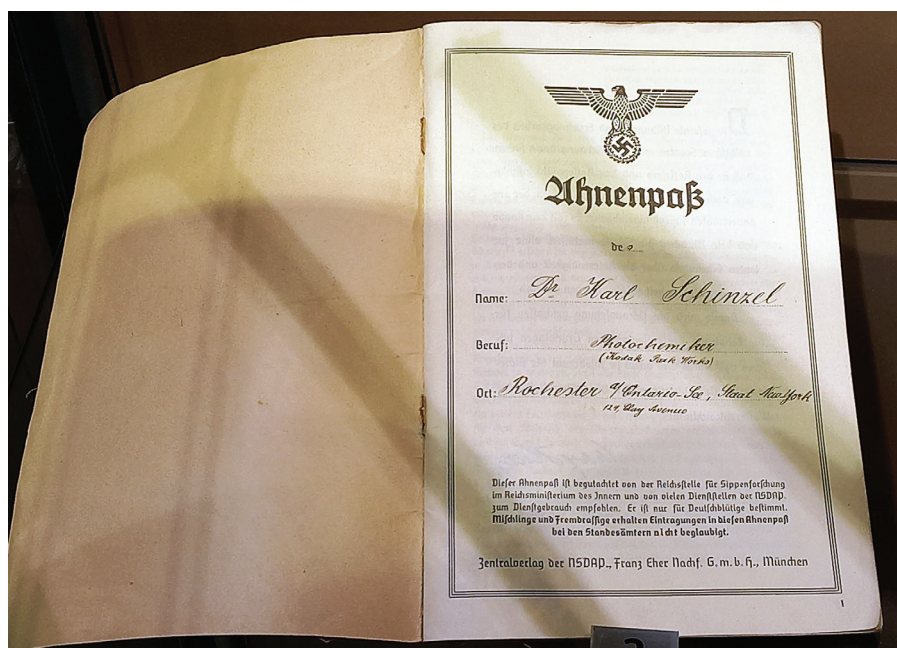
47 GELLNER, Ernest. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.

48 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021, s. 55 [cit. 2021-09-26]. Dostupný z www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/.

49 Tamtéž, s. 57.

50 Tamtéž, s. 53.

51 Tamtéž, s. 58.

Obr. 3: Rodový průkaz Karla Schinzla, Slezské zemské muzeum (autorská fotografie z expozice).

Ukázka analýzy materializaci: exponát RODOVÝ PRŮKAZ KARLA SCHINZLA

Jedním z exponátů reprezentujících tuto kategorii je tzv. rodový průkaz Karla Schinzla (1886–1951). Exponát je umístěn ve skleněné vitríně na jedné polici spolu s dalšími exponáty (portrétní fotografie, fotografie z laboratoře, fotografie rodného domu, německy psaná korespondence, patent a poznámkový sešit) v hesle Fotografie.

Společenský význam exponátu (popis diskurzivní roviny)

Schinzel byl německý vynálezce, který se narodil a dlouhá léta žil ve Slezsku. V Opavě „v domě č. 4 na náměstí Svobody měl Schinzel mezi lety 1922–1936 domácí chemickou laboratoř, v níž prováděl nespočet pokusů. Mnohé postupy pak patentoval (hovoří se přibližně o dvou stech padesáti patentech) a na základě těchto úspěchů byl pak ve třicátých letech pozván do USA, kde se v laboratořích firmy Kodak zásadně podílel na vzniku barevného filmu. Žádné slávy se ale nedočkal,

snad i proto, že se před vypuknutím druhé světové války odstěhoval do Vídně a v Rakousku také v roce 1951 prakticky zapomenut zemřel“⁵².

Exponát je sám o sobě zajímavý ale nejen proto, že odkazuje na jednoho z významných slezských rodáků německé národnosti, ale také proto, že se dotýká období druhé světové války. To je pro návštěvníky patrné z toho, že je na prvním vnitřním listu pasu vyobrazena nacistická orlice. Zajímavé ale je, že tento fakt expozice nijak hlouběji nevysvětluje ani nerozvíjí. Důvodem může být to, že téma druhé světové války není pro expozici klíčové, neboť této problematice věnuje muzeum širší pozornost v rámci samostatné expozice situované v Národním památníku II. světové války v Hrabyni. Chybějící válečný narativ pak v kontextu edukační roviny potřebuje hlubší vysvětlení a doplnění kontextu muzejním edukátorem tak, aby dával žákům větší smysl. Tato práce

52 BÁRTL, Lukáš. Muzeum barevné fotografie. Časopis Slezského zemského muzea Série b – vědy historické, 2020, roč. 69, č. 2, s. 138.

ale může muzejnímu edukátorovi přinést kýžený výsledek. Přínos vystavení exponátu kromě toho, že se za ním ukrývá konkrétní biografický příběh, je totiž i ten, že je specifickým svědkem a reprezentantem své doby, která je prezentována skrze všední život „obyčejných“ obyvatel. Nejde v něm o zachycení problematiky doby a společnosti z hlediska tématu politických a vojenských elit, s jejichž prezentací se v expozicích věnujících se tématu druhé světové války nacistické symboly obvykle pojí (např. jako součásti politických dokumentů, uniforem, reklamních plakátů apod.). Nejde ani o druhý protipól dané problematiky, který v rámci tématu války a holokaustu zastupují oběti války. V tomto případě jde o prezentaci života lidí stojících jakoby na pomezí těchto dvou nejčastěji prezentovaných skupin a jejich životů a osudů. Optika „běžného občana“ přitom může být pro dané téma přínosná, neboť se na ní dají ukázat další aspekty války a života lidí v její době.

Edukační rovina exponátu

V rámci RVP se exponát pojí především se vzdělávací oblastí Člověk a společnost. V rámci vzdělávacího oboru Dějepis může otevírat a prohlubovat znalosti týkající se druhé světové války a nacismu a s tím u žáků prohlubovat schopnost rozpoznat „destruktivní sílu totalitarismu a vypjatého nacionalismu“⁵³. Život za války přitom může demonstrovat nejen skrze válečné konflikty, ale právě prostřednictvím všedního každodenního života – pas s nacistickou orlicí jako specifický svědek doby. Exponát se může dotýkat také společenské situace

53 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2021, s. 56 [cit. 2021-10-10]. Dostupný z www: <<https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>>.

tehdejšího Československa a života lidí v kulturně heterogenní společnosti. Právě otevřením tématu soužití Čechů s Němci a dalšími národními menšinami v době Československé republiky může exponát rozvíjet multikulturní témata, čímž se zapojí nejen do vzdělávacího oboru Dějepis (učivo „vznik Československa, jeho hospodářsko-politický vývoj, sociální a národnostní problémy“⁵⁴) a Výchova k občanství (učivo „kulturní život – rozmanitost kulturních projevů, kulturní hodnoty, kulturní tradice; kulturní instituce; masová kultura, prostředky komunikace; lidská setkání – přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi, rovnost a nerovnost, rovné postavení mužů a žen; lidská solidarita, pomoc lidem v nouzi, potřební lidé ve společnosti; vztahy mezi lidmi – osobní a neosobní vztahy, mezilidská komunikace; konflikty v mezilidských vztazích, problémy lidské nesnášenlivosti“⁵⁵), ale také do průřezového tématu Multikulturní výchova (seznámení se s rozmanitostí kultur, specifiky dalších „národností žijících ve společném státě, u obou skupin pak pomáhá nacházet styčné body pro vzájemné respektování, společné aktivity a spolupráci“⁵⁶). Exponát, pokud k němu edukátor doplní hlubší kontext a zasadí jej do širšího tématu, může věnovat pozornost nejen válečným, ale i poválečným událostem (poválečné osudy obyvatel, odsuny Němců apod.), které může demonstrovat na základě života běžných obyvatel – jak Čechů, tak i Němců žijících v tu dobu na našem území.

4. Kategorie: Náboženství

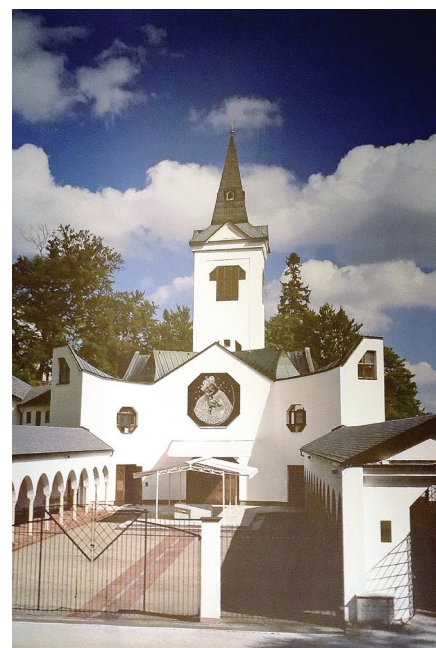
Česká republika je u nás i ve světě vnímána jako jeden z nejvíce ateistických států Evropy. Podle

Šubrta a Vinopala⁵⁷ je možné říci, že na rozdíl od polské, slovenské nebo rakouské národní identity je v české národní identitě religiózní (katolický) prvek slabý. Přesto je náboženské téma prezentované křesťanstvím, konkrétně v regionu dominujícím katolictvím, v expozici silné a exponáty spojené s náboženstvím se objevují napříč expozicemi a dominantně jsou situovány do hesla Kostel. Vedle sakrálních staveb jsou v expozici prezentována i poutní místa. Většina exponátů a narativů týkajících se náboženství přitom zároveň odkazují k historii a církevní tradici regionu i země.

Katolictví je v expozici prezentováno jako součást české historie a tradice a v rámci RVP může být vnímáno ve vztahu k průřezovému tématu Multikulturní výchova, které mimo jiné otevírá problematiku práva člověka na kulturní odlišnost a náboženskou příslušnost a spolu s tím nastiňuje téma sociokulturních rozdílů v České republice a v Evropě. Jelikož ale v expozici nejsou prezentována jiná náboženství, je toto téma spíše než na zapojení do průřezového tématu zaměřeno na prezentaci konkrétní náboženské oblasti, skrze kterou se expozice v rámci RVP protíná s tématem vzdělávacího oboru Zeměpis (vzdělávací oblast Člověk a příroda) a Dějepis (vzdělávací oblast Člověk a společnost).

Ukázka analýzy materializaci: velkoplošná fotografie OBNOVENÉHO POUTNÍHO KOSTELA PANNY MARIE POMOCNÉ U ZLATÝCH HOR

Kategorii zastupuje velkoplošná fotografie obnoveného poutního kostela Panny Marie Pomocné

Obr. 4: Velkoplošná fotografie Obnoveného poutního kostela Panny Marie Pomocné u Zlatých hor, Slezské zemské muzeum (autorská fotografie z expozice).

u Zlatých hor, která je umístěna na stěně u vstupu do hesla Krajina.

Společenský význam exponátu (popis diskurzivní roviny)

Historie tohoto slezského poutního místa sahá do roku 1718. Kostel zde byl budován v letech 1834–1841 a postupně bylo vybudováno několik zastavení křížové cesty a kaple. Bohoslužby a poutě byly zastaveny v roce 1955 a místo bylo postupně zdevastováno a později srovnáno se zemí. V roce 1990 bylo rozhodnuto o obnovení poutního místa a kostel byl znovu vystavěn v roce 1995.⁵⁸ Místo má zajímavou a výřečnou historii, která ale není v expozici popsána ani vysvětlena, pro edukátora však v případě zájmu skýtá poměrně pestré spektrum témat.

V první řadě exponát odkazuje k tématu poutních míst, která

54 Tamtéž, s. 57.

55 Tamtéž, s. 58.

56 Tamtéž, s. 131.

57 ŠUBRT, Jiří, Jiří VINOPAL a kol. *Historické vědomí obyvatel české republiky perspektivou sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 2013, s. 176.

58 *Webové stránky Poutního místa Panny Marie Pomocné* [online]. [cit. 2021-05-21]. Dostupné z [www: <http://www.mariahilf.eu>](http://www.mariahilf.eu).

jsou pro oblast regionu i České republiky historicky významná. Počet poutních míst se v průběhu 19. století v českých zemích zvýšil. Monarchie ve snaze udržet lidi u jejich práce až na výjimky zakazovala delší poutě mimo monarchii, proto začala budovat regionální poutní místa. Ta lidem nabízela možnost jednodenních poutí. Spolu s poutními místy rostl také počet poutních kostelů, kapliček a křížových cest. „*Po zrušení restriktivních opatření se mohly rozvinout aktivity spojené s některými původně barokními, výjimečně i staršími poutními místy. Jejich oživení znamenalo ve druhé polovině 19. století nejenom častější porušení každodenních stereotypů, neboť z některých vesnic vycházela procesí na pouť i třikrát do roka, ale v drtivé většině případů i znatelný zásah do ekonomiky lokality, v níž se poutní místo nacházelo, a jejího nejbližšího okolí*“⁵⁹. V průběhu 19. století vznikala i nová památná místa, vytvořená v souvislosti s národní identifikací. Lidé uskutečňovali i civilní a politické poutě. Putovali např. do Kostnice vzdát hold Janu Husovi, nebo na konci století navštěvovali místa spojená se životem německého kancléře Otto von Bismarcka – tato místa „*přitahovala přívržence všenněmeckých ideálů žijících na našem území*“⁶⁰.

Kromě historického významu poutních míst fotografie přibližuje také historické události spjaté s dobou komunistické vlády. Na toto historické období fotografie místa ukazuje jako na dobu spojenou s potíráním katolické víry, neboť právě v 60. letech 20. století bylo nařízeno zakázat poutě na toto místo a kostel byl zničen. Fotografie tak v sobě obsahuje latentní, v expozici explicitně nevyřčený

59 LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2017, s. 308.

60 Tamtéž, s. 309.

narativ (historie místa není popsána na žádném doprovodném textu ani jinde v expozici) komunistické éry československých dějin, jenž je v tomto případě narativem o historickém potírání katolické víry a církve. Tento narativ se tak může řadit do pro českou národní identitu typického konstitučního prvku, jímž je představa národa o národních obdobích úpadku, které lze v kontextu české národní identity označit jako tzv. prizma komunismu.

Edukační rovina exponátu

Exponát v edukační rovině odkazuje jak k jednotlivým historickým obdobím (význam poutních míst v 19. století, doba sekularizace, komunistický režim), tak i ke krajinným a kulturním specifikům našeho území (význam poutních míst ve společnosti i krajině). Exponát se tak dotýká vzdělávací oblasti Člověk a společnost jak ve vzdělávacím oboru Dějepis, tak i Výchova k občanství (nejen oblast zajímavých a památných míst či významných dnů, ale také téma kulturních hodnot, rozmanitost kulturních projevů, tolerance ve společnosti, odlišné názory a způsoby chování apod.). Spjatost s RVP lze sledovat i se vzdělávací oblastí Člověk a příroda, do kterého poutní místa jako specifická místa regionu potažmo České republiky ovlivněná podobou přírodního prostředí mohou spadat.

5. Kategorie: Industrializace a modernizace společnosti

Industrializace je v rámci problematiky národních identit velmi důležitým tématem, neboť tento proces k rozvoji národních identit velmi výrazně přispěl. Industrializace odstartovala proměnu tradiční společnosti a její přerod ve společnost moderní, v níž se díky proměně sociálních struktur

zrodil a ustálil nacionalismus. Jde proto o důležité expoziční téma a zajímavou výzkumnou kategorii. Rozvoj průmyslové společnosti v expozici reflektuje celá řada témat, mezi něž mimo těžbu, zrod moderního času a rozvoj medicíny a psychiatrie patří také vynález fotografie (1839) a vznik fotografických ateliérů v regionu v 2. pol. 19. století, kterým se věnuje samostatné muzejní heslo. Důležitým byl také rozvoj obchodu, se kterým souvisí také mezinárodní metrická konvence. V neposlední řadě do kategorie spadá budování železnic jako důležitý způsob moderní komunikace.

Na edukační úrovni kategorie přináší bohaté propojení s RVP. Nabízí jak klasické sepjetí se vzdělávací oblastí Člověk a společnost zachycující historickou proměnu společnosti např. v rámci učiva „*industrializace a její důsledky pro společnost; sociální otázka*“⁶¹ tak i v rámci učiva „*kulturní rozrůzněnost doby*“⁶², tak i prolnutí se vzdělávací oblastí Člověk a příroda, která řeší „*závislost člověka na přírodních zdrojích a vlivy lidské činnosti na stav životního prostředí a na lidské zdraví*“⁶³, a která tak navazuje i na obsah vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví věnujícího se problematice odpovědnosti za vlastní zdraví i zdraví jiných lidí, aktivní podpory zdraví, mezi které se mohou řadit i v expozici prezentované volnočasové aktivity (sporty, pěší turistika), stejně jako i lékařská péče (rozvoj medicíny a psychiatrie) apod. Zastoupena je zde i vzdělávací oblast Umění a kultura, která vede např. k „*pochopení umění jako specifického*

61 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2021, s. 56 [cit. 2021-10-10]. Dostupný z www: <<https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>>.

62 Tamtéž, s. 56.

63 Tamtéž, s. 63.

způsobu poznání a k užívání jazyka umění jako svébytného prostředku komunikace“⁶⁴. Do této sféry spadají umělecká díla vyobrazující život tehdejších obyvatel, přičemž básně Petra Bezruče pak souvisejí se vzdělávací oblastí Český jazyk a literatura.

Ukázka analýzy materializací: exponát TURISTICKÁ HŮL

Turistická hůl z 20. století se nachází v hesle Krajina a je umístěná ve skleněné vitrině spolu s dalšími exponáty odkazujícími k turistice a geografickému měření krajiny (kompasy, souprava terénních zeměměřičských pomůcek, členské průkazy německého turistického spolku atd.).

Společenský význam exponátu (popis diskurzivní roviny)

Turismus je fenomén, který je s českým prostředím tradičně spjatý. Turistika jako aktivní forma trávení volného času v přírodě je u Čechů velmi oblíbená a má mnohaletou tradici. Rozvoj turismu na přelomu 18. a 19. století byl u nás spojen s romantickým hnutím, jehož myšlenky si nejprve osvojovali němečtí měšťané žijící v českém pohraničí.⁶⁵ Trend trávit čas v přírodě ale rychle přijali za své i Češi. V první pol. 19. století začaly být na horách budovány první boudy poskytující turistům občerstvení a ubytování. Od druhé poloviny téhož století pak vznikaly první turistické organizace (např. Sokol 1862). Významnou událostí pro český turismus bylo založení Klubu českých turistů v Praze roku 1888. Jeho členové se podíleli na značení turistických tras, na výstavbě rozhleden i turistických chat, na vydávání turistických map

Obr. 5: Artefakty související s dobovým turismem (část turistické hůle, kompas, průkazy členů německého turistického spolku, 19.–20. století), Slezské zemské muzeum (autorská fotografie z expozice).

i průvodců. Na konci 19. století se turistika v Čechách stala masovou záležitostí.

Člověk, který se věnuje turistice, je u nás běžně označován jako turista. V kontextu tématu je ale vhodné si uvědomit, že ve světě má pojem turisty obvykle trochu jiný význam. Nejde o člověka věnujícího se turistice, ale turismu. Jako masový jev se turismus rozvinul až ve 20. století. Moderní turista je, na rozdíl od tradičního cestovatele, který cestoval kvůli objektivním cílům, pasivním konzumentem zážitků, který cestuje ze subjektivních příčin – kvůli svému potěšení. Turista se přepravuje, ubytovává i poznává za pomoci institucí. Na rozdíl od cestovatele či tradičního českého turisty nemusí ten „světový“ turista nic plánovat, vše je pro něj již nachystáno, a to dokonce i zážitky, které turista sám nevyhledává, nýbrž je nachystané spotřebovává jako komoditu.⁶⁶

Edukační rovina exponátu

Téma turismu může být v kontextu edukace využito k demonstraci života společnosti v 18., 19. i 20. století až do dneška, přičemž součástí tématu může být v případě tohoto exponátu i téma česko-německých vztahů. V rámci RVP se proto exponát pojí především se vzdělávací oblastí Člověk a společnost. Souvislost má ale také se vzdělávací oblastí Člověk a příroda, která řeší téma české krajiny, jež ze své podstaty podobu turismu na našem území podmínila. Spolu s tím je cílem oblasti „porozumění souvislostem mezi činnosti lidí a stavem přírodního a životního prostředí“⁶⁷. Exponát prezentuje také problematiku modernizace společnosti a s ní související téma vzniku moderního volného času (tj. volného času v dnešním slova smyslu).

64 Tamtéž, s. 81.

65 CHORVÁT, Ivan. *Cestovanie a turizmus v zrkadle času*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu UMB, 2007.

66 Tamtéž.

67 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2021, s. 64 [cit. 2021-10-10]. Dostupný z www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/.

4. ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ A DISKUZE

Výzkum ukázal, že vztah muzejní expozice, jejich exponátů a narativu týkajícího se české národní identity k rámcovým vzdělávacím programům je velký. Expozice se dotýká celé řady klíčových témat, historických období, událostí a osobností, které jsou v očích české veřejnosti s českým národem a jeho dějinami (někdy stereotypně) silně spjaté⁶⁸ a které jsou tak do jisté míry zastoupeny také v rámcových vzdělávacích programech. Typickým příkladem je téma české vesnice, její tradice, jazyka a krajiny, nebo téma života lidí za první republiky, která je dodnes Čechy vnímána jako důležitá součást naší historie.

Expozice se nedotýká pouze témat vztahujících se k české národní identitě souvisejících s obsahem učiva druhého stupně základní školy. Potenciál expozice je také v mezioborovém prolnutí témat, které v RVP demonstrují průřezová témata a v neposlední řadě se edukační rovina expozice vztahuje také k rozvoji klíčových kompetencí žáků, na jejichž prohloubení se muzejní edukační programy zaměřují. Rozvoj klíčových kompetencí je totiž to, co činí současné postmoderní muzeum, či konstruktivistické muzeum v terminologii G. Heina,⁶⁹ nezastupitelným aktérem na poli současné edukace. Konstruktivistické muzeum podle Heina⁷⁰ staví své expozice tak, aby umožnilo návštěvníkovi o věcech přemýšlet, aktivně hledat a vyvozovat pointu, utvářet

si vlastní názor. Proto Hein⁷¹ zdůrazňuje, že by se práce muzeí měla opírat o konstruktivistické teorie učení,⁷² které v edukačním procesu prosazují a podporují rozvoj kritického myšlení návštěvníků. Kritické myšlení je přitom podle něj stěžejní v oblasti rozvoje respektu ke společenské rozmanitosti. Muzea podporující a pěstující kritické myšlení návštěvníků tak podle něj mohou přispět k rozvoji občanské společnosti. S tím se pojí i Heinovo tvrzení, že muzea by v prvé řadě měla své návštěvníky lidsky rozvíjet, spíše než biflovat vědomostmi. Přínosem muzejní edukace tak je fakt, že předává nejen informace, ale své návštěvníky vybízí také k akci, k aktivnímu promýšlení jevů, vyhledávání informací, skládáním je do kontextu a tuto zkušenost doprovází v muzeu prožitým zážitkem. Stěžejním je pro konstruktivistické muzeum také dialog. Ten může probíhat jak mezi návštěvníkem a expozicí,⁷³ mezi návštěvníkem a pracovníkem muzea, tak i mezi návštěvníky navzájem. Pro podporu dialogu je přitom přínosné, když expozice využívá otevřených narativů, na jejichž významu se návštěvník aktivně podílí a narativů, které může vztáhnout ke svému každodennímu životu.⁷⁴

Exponáty, tak jak jsou v expozici Encyklopedie Slezska prezentovány, proces promýšlení předkládaných informací a narativů umožňují,

ačkoli ho obvykle sami aktivně nepodněcují. Na jednu stranu mohou být exponáty pro návštěvníky obtížně čitelné, neboť jim nenabízejí jasný a jednotný narativ. Na druhou stranu tím ale nechávají prostor pro jejich myšlenkovou práci a umožňují jim samostatně vyvodit pointu expozice a tedy i podobu prezentovaného narativu. Expozice tak dává prostor pro to, aby návštěvník stavěl na svých prekonceptech, i se dozvěděl něco nového a v muzeu viděné a zažité nějakých způsobem začlenil do svého života.

Expozice možnost prolnutí muzejní návštěvnícké zkušenosti s každodenní životní zkušeností návštěvníků částečně nabízí, obzvláště pokud tento potenciál podpoří vhodně koncipovaný edukační program. To se ostatně ukázalo i v dřívějších výzkumných aktivitách. Např. při analýze edukačního programu⁷⁵ odehrávajícího se v rámci expozičních hesel Město a Venkov vyšlo najevo, že je téma pro žáky velmi aktuální. Především žáci žijící ve městě hovořili o svém dojíždění do vesnické školy a o tom, že se na vesnici musí najednou vypořádávat s novou realitou, stejně jako i identitou. Žáci totiž upozorňovali na fakt, že jejich městský původ je jim okolím neustále připomínán jako odlišnost, která vytváří mezi nimi a místními určitou bariéru. Dotýkat se každodenního života žáků má ale expozice potenciál i v rámci námi studovaného tématu, tedy v kontextu tématu české národní identity, jež tvoří každodenní více či méně uvědomovanou bázi identity žáků. Ostatně i v edukačním programu diskutované téma vesnice do této oblasti spadá. Expozice má potenciál dotknout se žité zkušenosti svých návštěvníků.

68 K tématu prvků konstruujících českou národní identitu hlouběji viz KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. Czech National Identity and the Elements Through Which is Constructed. *Czech-Polish historical and pedagogical journal*, 2020, roč. 12, č. 2, s. 66–96.

69 HEIN, George E. The Constructivist Museum. *Journal for Education in Museums*, 1995, č. 16, s. 21–23.

70 Tamtéž.

71 HEIN, George E. The Challenge and Significance of Constructivism. In *Hands-On! Europe Conference* [online]. London: Discover, 2001, s. 35–42 [cit. 2021-08-08]. Dostupný z [www: <http://www.george-hein.com/downloads/challengeSignifHeinHOE.pdf>](http://www.george-hein.com/downloads/challengeSignifHeinHOE.pdf).

72 Více ke konstruktivismu v muzeu KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. Konstruktivistické teorie učení a jejich využití v edukační realitě muzea. *Pedagogická orientace*, 2018, roč. 28, č. 3, s. 496–540.

73 Více viz tzv. dialog interactivity in WITCOMB, Andrea. Interactivity: Thinking beyond. In MACDONALD, Sharod (ed.). *A Companion to Museum Studies*. Malden: Blackwell Publishing, 2006, s. 353–361.

74 Tamtéž.

75 KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. Videostudie v muzejněpedagogickém výzkumu: případová studie. *Museologica Brunensia*, 2017, roč. 6, č. 2, s. 56–67.

Vzhledem k tomu, že se ale nevěnuje prezentaci současnosti ani blízké minulosti, bude zůstat na bedrech muzejních pedagogů, aby do svých edukačních programů rozměr současnosti vnášeli. Nepřehledné množství exponátů a témat expozice to edukátorům umožňuje.

Potenciál má expozice otevírat také dialog a činit tak může skrze kontroverzní témata, která jsou dle Činátla⁷⁶ ze své podstaty dialogická. Dialogické muzeum je podle Činátla⁷⁷ schopné prezentovat historická témata tak, že je ukazuje v jejich kontroverznosti, nabízí jejich různé výklady, odhaluje jejich vztah k současnosti a umožňuje návštěvníkovi zaujmout k nim vlastní postoj. Mnoho témat expozice není nijak rozporováno a např. v případě tématu venkova a jeho života expozice spíše následuje současný společenský narativ. Není tomu ale tak vždy, objevují se i témata tento stereotyp nabourávající. Jedním z takových kontroverzních témat v expozici je téma slezských obyvatel německého původu. V české společnosti je často přítomný již zmíněný stereotyp Němců jako utlačovatelů českého národa.⁷⁸ Tento stereotyp expozice nepodporuje, naopak jej svým způsobem prezentace života menšin v dějinách Slezska spíše nabourává. Expozice vedle českých (potažmo v historickém kontextu

spíše československých) osobností prezentuje i osobnosti německé a polské. Přičemž představitelé německých a polských národností jsou součástí narativu týkajícího se historie regionu (nikoli jeho současnosti), který je prezentován a vyprávěn optikou „my – obyvatelé daného regionu,“ kdy do kategorie „my“ náležejí jak Češi, Slováci, tak právě i Němci a Poláci dohromady. Jde o narativ společití, diskurz sounáležitosti, spíše než o narativ národního boje, konfliktu a vymezování hranic mezi národnostními či etnickými skupinami. Muzejní narativ tím nabourává stereotypní rozlišování mezi národnostními skupinami „my“ a „oni“, kdy jsou tyto skupiny často ve společnosti prezentovány jako odlišné či soupeřící, spíše než vzájemně se obohacující a defacto stejné či podobné. Expozice naopak tyto skupiny zahrnuje pod společnou kategorii „my – obyvatelé Slezska“. Tedy ne „my – národnostní sousedé“, ale „my všichni jako obyvatelé dané oblasti společně.“ Tím se expozice dotýká kontroverzního tématu souvisejícího s tímto českým dějinným stereotypem. Způsobem prezentace soužití Čechů a Němců expozice umožňuje návštěvníkům vytvořit okolo tohoto tématu dialog. Jde tak o téma, které se může stát klíčové pro tvorbu muzejních edukačních programů, jakožto i téma, které má edukační potenciál i v rámci běžné návštěvy muzea.

POUŽITÉ ZDROJE:

- BÁRTL, Lukáš. Muzeum barevné fotografie. *Časopis Slezského zemského muzea Série b – vědy historické*, 2020, roč. 69, č. 2, s. 137–149. ISSN 1211-3131.
- ČINÁTL, Kamil. Jaké národní muzeum (ne) potřebujeme? *Dějiny a současnost*, 2018, č. 8, s. 10–12. ISSN 0418-5129.
- DVOŘÁK, Dominik. *Podkladová studie k revizi RVP ZV pro 2. stupeň českého základního vzdělávání* [online]. Praha:

NÚV, 2019 [cit. 2021-09-05]. Dostupné z www: <<http://www.nuv.cz/t/rrvp/04>>.

- FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. Praha: Herrmann & synové, 2002. ISBN 978-80-87054-43-7.
- GELLNER, Ernest. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-023-3.
- HEIN, George E. *Learning in the Museum*, 1998. London: Routledge. ISBN 9780415097765.
- HEIN, George E. Museum Education. In MACDONALD, Sharon (ed.). *A Companion to Museum Studies*. Malden: Blackwell Publishing, 2006, s. 340–352. ISBN 9781405108393.
- HEIN, George E. The Challenge and Significance of Constructivism. In *Hands-On! Europe Conference* [online]. London: Discover, 2001, s. 35–42 [cit. 2021-08-08]. Dostupný z www: <<http://www.george-hein.com/downloads/challengeSignifHeinHOE.pdf>>.
- HEIN, George E. The Constructivist Museum. *Journal for Education in Museums*, 1995, č. 16, s. 21–23. ISSN 0260-9126.
- HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*. London: Routledge, 2007. ISBN 9780415379366. <https://doi.org/10.4324/9780203937525>
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 9788074190100.
- HROCH, Miroslav a Jitka MALEČKOVÁ. The Construction of Czech National History. *Historein*, 1999, č. 1, s. 103–112. ISSN 2241-2816. <https://doi.org/10.12681/historein.129>
- CHORVÁT, Ivan. *Cestovanie a turizmus v zrkadle času*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu UMB, 2007. ISBN 978-80-8083-344-2.
- JÄGER, Siegfried. Discourse and knowledge: Theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis. In WODAK, Ruth a Michael MEYER (eds.). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE Publications Ltd., 2001, s. 32–62. ISBN 9780761961543. <https://doi.org/10.4135/9780857028020.n3>

⁷⁶ ČINÁTL, Kamil. Jaké národní muzeum (ne) potřebujeme? *Dějiny a současnost*, 2018, č. 8, s. 10–12.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Stereotyp Němců jako „dědičného nepřítele“ byl přítomný v české společnosti už v době národního obrození. Už v tu dobu historikové prezentovali v kontextu „našich“ dějin především česko-německou rivalitu a expanzi, zatímco časté případy mírového soužití a kulturního přenosu byly marginalizovány. Srov HROCH, Miroslav a Jitka MALEČKOVÁ. The Construction of Czech National History. *Historein*, 1999, č. 1, s. 103–112; RAK, Jiří. *Bývalí Čechové... (české historické mýty a stereotypy)*. Jinočany: H & H, 1994. Ačkoli tento koncept nenalezl bezvýhradný souhlas mezi pozdějšími generacemi historiků, přežil jako stereotyp v české politické kultuře až do 20. století a v určité míře přetrvává dodnes.

- JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-207-9.
- KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: Kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. Praha: Filozofia, 2009. ISBN 9788070073407.
- KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. Czech National Identity and the Elements Through Which is Constructed. *Czech-Polish historical and pedagogical journal*, 2020, roč. 12, č. 2, s. 66–96. ISSN 1803-6546. <https://doi.org/10.5817/cphpj-2020-023>
- KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. Konstruktivistické teorie učení a jejich využití v edukační realitě muzea. *Pedagogická orientace*, 2018, roč. 28, č. 3, s. 496–540. ISSN 1211-4669. <https://doi.org/10.5817/PedOr2018-3-496>
- KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. Videostudie v muzejněpedagogickém výzkumu: případová studie. *Museologica Brunensia*, 2017, roč. 6, č. 2, s. 56–67. ISSN 1805-4722. <https://doi.org/10.5817/MuB2017-2-5>
- LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2017. ISBN 9788024635101. *Metodické centrum muzejní pedagogiky*. „Děti a mládež“ [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, 2021 [cit. 2021-11-26]. Dostupné z www.mcmp.cz/o-nas/projekty/deti-a-mladez/.
- MORRIS, Estelle a Martha SPURRIER. Museums and Schools: Nurturing an indispensable relationship. In BELLAMY Kate a Carey OPPENHEIM (eds.). *Learning to Live: Museums, young people and education*. London: Institute for Public Policy Research and National Museum Directors' Conference, 2009, s. 58–66. ISBN 978-1-86030-324-1.
- PAVLICOVÁ, Martina. Folklor a folklorismus v historické a sociální perspektivě. In KRÍŽOVÁ, Alena, Martina PAVLICOVÁ a Miroslav VÁLKA (eds.). *Lidové tradice jako součást kulturního dědictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 165–204. ISBN 978-80-210-8081-2.
- RAK, Jiří. *Bývali Čechové... (české historické mýty a stereotypy)*. Jinočany: H & H, 1994. ISBN 80-85787-73-3.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-10-07]. Dostupné z www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/.
- SAVICKE, Jolita a Palmira JUCEVIČIENĚ. Educating Pupils in Museums: Possibilities for Forming Personal Learning Environments. *Social Sciences*, 2012, roč. 78, č. 4, s. 75–83. ISSN 2029-7319. <https://doi.org/10.5755/j01.ss.78.4.3236>
- SEDLÁČEK, Pavel. *Symbole republiky*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2007. ISBN 80-87041-29-1.
- ŠUBRT, Jiří, Jiří VINOPAL a kol. *Historické vědomí obyvatel české republiky perspektivou sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2140-1.
- VÁLKA, Miroslav. Lidový dům a národní kulturní dědictví. In KRÍŽOVÁ, Alena, PAVLICOVÁ, Martina a Miroslav VÁLKA. *Lidové tradice jako součást kulturního dědictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 89–164. ISBN 978-80-210-8081-2.
- Webové stránky Poutního místa Panny Marie Pomocné* [online]. [cit. 2021-05-21]. Dostupné z www.mariahilf.eu.
- WITCOMB, Andrea. Interactivity: Thinking beyond. In MACDONALD, Sharon (ed.). *A Companion to Museum Studies*. Malden: Blackwell Publishing, 2006, s. 353–361. ISBN 9781405108393. <https://doi.org/10.1002/9780470996836.ch21>
- WOITSCH, Jiří. Ta naše chaloupka česká? Proměny mýtu lidové architektury. *Dějiny a současnost*, 2008, č. 6, s. 30–33. ISSN 0418-5129.

VERONIKA KOLAŘÍKOVÁ

Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta,
Masarykova univerzita, Brno,
Česká republika

kolarikova.veronika@mail.muni.cz

Veronika Kolaříková je absolventkou magisterských studií oboru sociologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity a oboru sociální pedagogika na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. V současnosti se její odborný zájem orientuje především na problematiku muzejní edukace s užším zaměřením na tematiku národní identity a její konstrukce. V oblasti edukace se zajímá o konstruktivistické teorie učení a vedle české národní identity se autorka věnuje také problematice vzdělávání v oblasti problematiky holokaustu Romů za druhé světové války.

Veronika Kolaříková attained master's degrees in sociology at the Faculty of Social Studies of Masaryk University and in social pedagogy at the Faculty of Education of Masaryk University. Her research interest is currently primarily focused on the problems of museum education with emphasis on the issue of national identity and its construction. In the field of education, she is interested in constructivist theories of teaching and learning. Apart from the Czech national identity, the author also deals with the problem of education in the area of Roma Holocaust during World War II.

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.